

Makale Künyesi (Araştırma): Kerimoğlu, C. (2021). Chomsky'nin problemi: dilin evrimi. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 598-614.

<https://doi.org/10.32321/cutad.954455>

CHOMSKY'NİN PROBLEMİ: DİLİN EVRİMİ

Caner KERİMOĞLU¹

ÖZET

Noam Chomsky (1928-), Saussure sonrası dönemde çağdaş dilbilimin en önemli teorisyeni olarak kabul edilir. 1950'lerden sonra geliştirdiği Evrensel Dilbilgisi hâlâ etkili bir teoridir. Dili doğa bilimlerinin yöntemleri ile incelenmek Chomsky için en önemli hedeflerden biri olmuştur. Dilin matematiksel analizi konusunda öncü isim Noam Chomsky'dir. Yine dilin biyolojik yönden incelenmesini içeren biyo-dilbilimin de kurucusu olarak Chomsky gösterilir. Bu makalede dünya dilbilim tarihinin en önemli isimlerinden biri olan Noam Chomsky'nin özellikle 2000'li yıllar sonrasında dilin evrimi meselesine bakışı ele alınmaktadır. Makalede Chomsky'nin başka düşünürler için kullandığı bir etiketleme ("Platon'un Problemi", "Darwin'in Problemi" vb.) Chomsky'nin dilin evrimi modeli için kullanılmaktadır. Bu çalışmada söz konusu modelin ana hatları sunulmakta ve modele yöneltilen eleştiriler değerlendirilmektedir.

Anahtar kelimeler: Noam Chomsky, dilin kökeni, evrim, evrensel dilbilgisi, üretici dilbilim.

CHOMSKY'S PROBLEM: EVOLUTION OF LANGUAGE

ABSTRACT

Noam Chomsky (1928-) is one of the most important theorists of contemporary linguistics in the post-Saussurean era. Universal Grammar developed by Chomsky after the 1950s is still an influential theory. Studying language with the methods of natural sciences has been a significant goal for Chomsky who is a pioneer in the mathematical analysis of language. He is also considered as the founder of biolinguistics, which includes the biological study of language. In this article, Noam Chomsky's views on the evolution of

¹ Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, Prof. Dr. canerkerimoglu@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0002-8514-8578>

language are discussed. In the article, Chomsky's own labelling such as "Plato's Problem" and "Darwin's Problem" regarding other thinkers is used for Chomsky's model of language evolution. The outlines of this model are presented and its critical aspects are evaluated.

Keywords: Noam Chomsky, the origin of language, evolution, universal grammar, generative linguistics.

GİRİŞ

Noam Chomsky dilbilim, felsefe, matematik, siyaset gibi çok farklı alanlarda etkili olmuş bir düşünce insanıdır. Bu makalede onun özellikle dilin evrimi konusundaki düşüncelerini mercek altına alacağım. Buradaki görüşlerim *Chomsky Darwin'e Karşı: Evrensel Dilbilgisi, Dilin Kökeni ve Evrim* adlı kitabımın yazılma sürecindeki araştırmalarıma dayanıyor. Makalede önce Chomsky'nin dilin evrimi modelini ana hatlarıyla sunacağım. Daha sonra bu modelin bilim dünyasındaki yerini, yarattığı tartışmaları değerlendireceğim.

"CHOMSKY'NİN PROBLEMİ" NE DEMEK?

Noam Chomsky bilim tarihindeki bazı büyük soruları, o soruları çözmeye girişen bilim insanlarıyla anar:

- (1) "W. von Humbolt'un Problemi": Dilin bilgisi (veya dil yetisi) nedir? Sınırlı sayıda öğeyle sınırsız sayıda anlamı nasıl ürettiğimiz Chomsky'nin dil incelemesinin ana problemlerinden biridir ve bu, von Humbolt'un da kafa yorduğu bir bilimcedir.
- (2) "Platon'un Problemi": Bildiklerimizi nasıl biliyoruz? Örneğin dile dair bilgilerimiz nereden geliyor? Doğuştan, genetik olarak mı, yoksa çevreden kültürel olarak mı? Platon, bilgilerimizin doğuştan geldiğini ve bunları sonradan hatırladığımızı, Menon Diyalogu adlı eserinde ele aldığı için bilginin kaynağı problemi onunla etiketlenir.
- (3) "Descartes'ın Problemi": Bu bilgi nasıl kullanılır? Dilin nasıl kullanıldığı soruna Chomsky, Kartezyen (Dekartçı) bir bakışla yaklaşır.
- (4) "Broca'nın veya Gall'ın Problemi": Bu bilgi insan beyninde nasıl çalışır? Beyinde dil işlevlerini karşılayan bölge veya bölgeler var mıdır? Paul Broca ve Franz Joseph Gall gibi beyin araştırmacılarının incelemeleri Chomsky'nin dikkat çektiği çalışmalar olmuştur.
- (5) "Darwin'in Problemi": Bu bilgi türlerde nasıl ortaya çıktı? Chomsky bazı yayınlarında buna Darwin ile birlikte evrim teorisinin eş-kurucusu kabul edilen Alfred Russell Wallace'a atıf yaparak

“Wallace’ın Problemi” de der. Dil adını verdiğimiz bu yeti biyolojik türlerde nasıl ortaya çıkmıştır? (Boeckx, 2009; Chomsky, 2009, s. 12-48).

Chomsky 5 numaralı problemi Darwin ve Wallace ile ilişkilendirir ancak son yıllardaki tartışmalara bakıldığında dilin ortaya çıkışı ve evrimi konusunun kendisinin de bir problemi hâline geldiğini görüyoruz. Peki bu nasıl oldu? Şimdi bunu biraz açalım.

EVRENSEL (ÜRETİCİ) DİLBİLGİSİ TEORİSİ VE EVRİM

Chomsky 1950’li yılların ortalarından itibaren Amerikan yapısalci okulun çeşitli kabullerine sert eleştiriler getirmeye başladı. Bu okulu özellikle psikolojideki davranışçı okulla ilişkilendirirdi. Skinner ve Bloomfield’i neredeyse “düşünce kardeşi” gibi sundu. Ona göre davranışçı psikoloji zihni göz ardı ediyordu. Dışa yansıyan davranışlarla yetiniyor; bol tekrar, ezber, ödül ve ceza mekanizmasını işleterek insana bakıyordu. Saussure ve Bloomfield gibi yapısalcılar ise aynı şeyi dil için yapıyordu. Dilin yalnızca dışa yansıyan yönüne odaklanıyor, dilin iç yapısını göz ardı ediyordu. Oysa dilin bir de dışa yansımaya, zihinde olup bitenlerle ilgili bir yönü vardı. Yapısalcılar metinleri inceliyor, o metinlerin gramerini yazıp sözlüğünü oluşturmakla yetiniyordu ancak dil ile ilgili olarak daha hayati soruları sormuyor ve bunlarla hiç ilgilenmiyorlardı. Bu sorular ona göre şunlardı:

Nasıl oluyor da küçük bir bebek çok karmaşık dil kurallarını (dilbilgisini) ilk yıllarında edinip kullanabiliyor?

İnsan türünde bu “dil yetisi” (language faculty) ne zaman ve nasıl ortaya çıkmıştır?

Chomsky dili “üç faktör” ile açıklar (Chomsky, 2005): Genetik donanım, çevre ve genel faktörler (dil ile ilgili olmayan diğer ilkeler vb.). Chomsky dilin yapısının betimlenmesiyle dilcinin görevinin bitmediği inancındaydı. Ona göre betimleme işin yalnızca bir parçasıydı. Sonraki aşama bu yapının insan “yavruları” tarafından nasıl edinildiği ve kullanıldığı olmalıydı. Ona göre bir bebek doğduktan sonra çevresinden yeteri kadar dil ile ilgili “uyaran” almıyordu. Örneğin çocuklar çevrelerinden duymadıkları yanlışları yapabiliyordu. Üstelik çocuklar çevrelerinden çoğu zaman neyin doğru, neyin yanlış olduğuna dair dönüt de almıyordu. O hâlde çocuklar dil ile ilgili kuralları nasıl ediniyordu? Buna Chomsky’nin cevabı Platon gibidir: “Doğuştan ve içsel olarak”. Chomsky’ye göre beynimizde dile özgü bir modül vardır. Buna dil yetisi modülü der. Bu modül genetik olarak kodlanmıştır ve dile dair kurallar bu “biyolojik

organ" ile zamanla edinilir. Çocuklar olgunlaştıkça yürürler veya zamanla kollarını daha yetkinlikle kullanırlar. İşte dil yetisi de böyle bir biyolojik organdır. Çocuklar nasıl zamanı geldiğinde çok da zahmet çekmeden yürümeyi başarırsa zamanı geldiğinde de dilbilgisi kurallarını edinirler, kolay ve hızlı bir şekilde dil kullanımına başlarlar. Bu dil yetisi organı tüm insanlarda "tek tip"tir. Tüm insanlarda karaciğer olması gibi bir şeydir. Bu dil organı diğer organlardan farklı olarak çevreden gelen dil verisiyle tetiklenir. Yani anadilimizle çevremizde karşılaşmaya başladığımız andan itibaren dil organı büyümeye başlar. Chomsky işte bu dil organına "evrensel dilbilgisi" der. Chomsky'ye göre dil biyolojik bir şeydir. Ancak bu biyolojik organın "hesaplamalı" (computational) bir düzeni vardır. Dil esasen bir tür matematiksel işleyişe sahiptir. Beyindeki dil yetisi "işlemcisi" sesleri ve anlamları birleştirerek sınırsız bir üretim sağlar. Sınırlı sayıda öge ile sınırsız sayıda anlam üretebilir insan türü. Dilci, zihindeki bu soyut matematiksel işleyişe odaklanmalıdır. Dünya dillerinin betimlenmesinden yola çıkarak insan zihnindeki dil kullanımlarını belirleyen soyutlamalara ulaşmak en önemli hedeflerden biri olmalıdır. Bir İngiliz'in zihninde özne kategorisi varsa bu mutlaka bir Afrikalı San kabilesi üyesinin zihninde de vardır. Ancak zihindeki özne kategorisi bu kişilerin dillerine farklı yansiyebilir çünkü çevrelerinden farklı dillere maruz kalmışlardır. Herkesin konuştuğu dil farklı olabilir. Bugün dünyada 7 bine yakın dil de konuşuluyor olabilir ama Chomsky için aslında tüm dünya dilleri insan biyolojisinin bir organı olan evrensel dilbilgisi aracının ürünüdür ve bu nedenle aslında tek bir dünya dili vardır. Öyle ki Marslı bir bilimci gelse tüm insanların aynı dili konuştuğunu düşünebilir. Diller arası farklılıklar neredeyse küçük lehçe farklılıkları gibidir (Chomsky, 1966, 2009, 2016, 2019).

Buraya kadar Chomsky'nin kabullerini ana hatlarıyla sundum. Makale sınırlarını düşünerek daha ayrıntılı açıklamalara girişmedim. (İlgililer ayrıntıları girişte sözünü ettiğim kitabımdan okuyabilir.). Bu bilgiler evrim meselesi için bize yeterli olacaktır. Sorunun ilk boyutu Chomsky'nin geleneksel dil araştırmalarını yetersiz bulması ile kendi matematiksel ve biyolojik dil anlayışını ortaya koymasından oluşuyordu. Gerilim "ikinci boyut" ile başlar. Yani bu dil organının ortaya çıkışında.

Chomsky'nin dil evrimi modeli burada önem kazanır ve "problem" de burada başlar:

1. Darwinci doğal seçim, dilin evrimini tam olarak açıklayamıyor. Wallace haklıydı:

“Doğal seçimle evrim” teorisinin eş zamanlı olarak iki kişi tarafından keşfedildiği genellikle kabul edilir. Bunlardan biri Charles Darwin, diğeri de Alfred Russel Wallace’dır. Ancak bu iki evrimci dil gibi bilişsel özelliklerin evriminde farklı kanatlarda yer aldı. Darwin dilin de yavaş ve aşamalı doğal seçim sonucu ortaya çıktığını savundu. Wallace ise doğal seçilimin dil konusunda işlemediğini ileri sürdü. Chomsky bu ikili arasında seçimini Wallace’tan yana yaptı.

Özellikle 2000’li yıllar öncesinde Chomsky dilin evrimini araştırmayı bile anlamsız bulan bir isimdi. Ona göre tüm dünya dilleri birörmektir ve bunların kökenini araştırmak zaman kaybıydı. Ancak dili “biyolojik bir organ” olarak kabul eden birinin bunun evrimini araştırmaması büyük bir çelişki olarak önünde duruyor, yoğun eleştiriler alıyordu. Teorisinin son aşaması Minimalist Program (1995) biraz da bu eleştirilere cevap olarak ortaya atıldı. Chomsky artık bu programla dil yetisinin içini birçok kural, kategori ve ilke ile doldurmuyordu. Buna göre dil yetisi özyineleme (recursion) adını verdiği ayırıcı bir özellik ile diğer iletişim sistemlerinden ayrılıyordu. Özyineleme de birleştirme (merge) işlemini içeriyordu. Bu da temel olarak iki öğenin birleştirilerek yeni bir öge oluşturmasına dayanıyordu. Örneğin *güzel* ve *kitap* sözcüklerini alıp *güzel kitap* öbeğini oluşturmamız bu birleştirme işlemi sayesinde gerçekleşmektedir. Bu işlem diğer hiçbir hayvan iletişimi sisteminde insan dilindeki gibi işlemez. Tüm insan dilleri birleştirmeye dayalı özyineleme özelliğine sahiptir. İnsan biyolojisinin dil organı bu özelliğe sahip olan tek organdır. Fillerin burunları nasıl canlılar dünyasında ayrıksı bir organsa, insanın dil organı da böyleydi (Berwick & Chomsky, 2016; Chomsky, 1995). İnsan dili bu özelliğin ortaya çıkışıyla bugünkü hâlini almıştı. Bu da Darwinci doğal seçim ile tam olarak açıklanamazdı. Bu, bir “gizem”di (Hauser vd., 2014). Darwinci doğal seçim bilişsel özellikler dışındaki biyolojik öğeleri açıklıyordu ama Chomsky’ye göre bu, dil için yetersizdi. Hatta 2000 öncesindeki daha eski tarihli bazı yayınlarında Chomsky çok dikkat çeken yorumlar da yaptı. Örneğin 1988’de yaptığı bir yorum şöyleydi:

“Bu sorun günümüzde ele alınabilir mi? Aslında, bu konular hakkında çok az şey biliniyor. *Evrime kuramı birçok konuda çok aydınlatıcıdır, ne var ki şu anda bu konular üzerine söyleyeceği çok fazla bir şey yoktur. Bu soruların yanıtı belki de doğal seçimde değil, moleküler biyolojide yatıyor*; yani yeryüzündeki yaşam koşulları altında. Fiziksel ilkeler doğrultusunda ne tür fiziksel sistemlerin

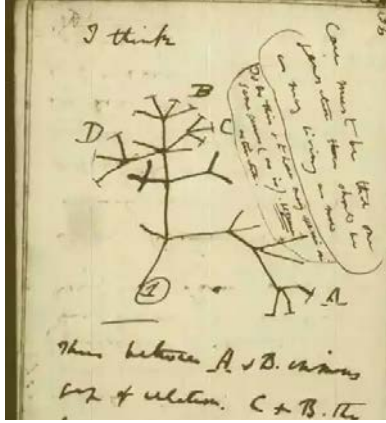
gelişebileceğinin ve bu sistemlerin neden geliştiğinin incelenmesinde. Kuşkusuz her özelliğın seçildiğı varsayılmaz. Dil veya kanat gibi örneklerde onların ortaya çıkmasına yol açacak bir doğal seçim sürecini hayal bile etmek kolay değildir. Örneğın, ilkel bir kanat hareket için “yararlı” değildir, engeldir daha çok. Öyleyse neden bir organ kendi evrim sürecinin ilk aşamalarında gelişir?” (Chomsky, 2009, s. 192). (Eğik vurgu Caner Kerimoğlu'ya aittir).

Chomsky, Kartezyenler gibi insana, insan yaratıcılığına ayrı bir yer verir. İnsan, teknik adıyla Homo sapiens, diğler canlılardan özellikle zihinsel kapasiteleri bakımından farklıdır, “biriciktir” ve bu kapasitelerin evrimi de Chomsky'ye göre diğler canlılardan farklılık sergiler. Oysa Darwinci doğal seçim süresizliğı reddeder. Darwin'e göre insan biyolojik olarak nasıl 6 milyon yıl önce diğler primat türlerinden evrimleşen bir çizgi izlediyse onun dili de diğler iletişim sistemlerinden evrimleşerek bugüne gelmiştir. Ancak Chomsky insan dilini diğler tüm iletişim sistemlerinden ayırma taraftarıdır. İnsan dili “gizemli” bir şekilde ortaya çıkmıştır.

Chomsky 2002 yılına kadar Darwinci doğal seçim için daha mesafeli yorumlar yaparken gelen yoğun eleştiriler ve artan deneysel bulgular kendisini doğal seçim ile bir uzlaşmaya yöneltti. Darwinci doğal seçim taraftarı iki biyolog olan Tecumseh Fitch ve Marc Hauser ile ortak yazdıkları bir makalede dil yetisini “geniş ve dar” olarak ikiye ayırdılar (Hauser vd., 2002). Büyük bir sarsıntı yaratan bu makale Chomsky'nin Darwinci doğal seçim ile “uzlaşması” olarak yorumlandı. Çünkü Chomsky Darwinci doğal seçilimin “geniş dil yetisi”nde rolü olduğunu kabul ediyordu. Geniş dil yetisi ses çıkarma, jest ve mimik yapma gibi dilin belirli yönlerini içeriyordu. Bunlar diğler hayvanlar ile insanın ortaklaştığı özelliklerdi. Dolayısıyla insan ve diğler hayvanların bunlarda ortak bir kökenden gelmesi mümkündü. Ancak Chomsky “dar dil yetisi” ile yine de insana özgü bir alan yarattı. İnsan kavramları, sözcüğe benzer atomik ögeler ve en önemlisi “özyineleme” bu dar dil yetisi içinde gösterildi. Dar dil yetisi insan türüne özgüydü. Doğal seçim dar dil yetisi için hâlâ pek bir şey söylemiyordu ona göre.

2. Dil kültürel bir öğeden çok, biyolojik bir organdır ve evrimi bu çerçevede ele alınmalıdır:

Chomsky'nin dili “biyolojik bir organ” olarak kabul etmesi başlı başına büyük bir olaydır. Dünya dillerinin köken araştırmaları 19. yüzyılda yapılırken Schleischer gibi Hint-Avrupa dil ailesi araştırmacılarının bulguları Darwin'i etkilemişti.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Darwin_tree.png

Darwin'in bu çizimi biraz da Hint-Avrupa dil araştırmacılarının etkisiyledir.

Dillerin ortak köklerden çeşitlenmesiyle, biyolojik türlerin çeşitlenmesi benzer olabilirdi. Nitekim daha sonra Darwin de benzer ağaç çizimleri yapmış, filoloji ve biyoloji ilişkisi birbirini besleyerek bilim tarihinin başyapıtlarının ortaya çıkmasını sağlamıştı. Chomsky bunu bir adım daha ileriye götürdü. Tek tek dünya dillerinin değil de bu dünya dillerini ortaya çıkaran ve beyinde bulunan bir dil organının var olduğunu iddia etti. Dünya dilleri dış-dil (d-dil) boyutunu oluşturuyordu ve biyolojik dil organının ürünleriydiler. Ancak biyolojik dil organı iç-dil (i-dil) idi. Araştırmacılar i-dil boyutuna yoğunlaşmalıydılar. 7 bin dünya dilinden getirilen veriler zihindeki i-dilin işleyişinin keşfi için kullanılmalıydı.

3. Özinelemeli insan dili Darwinci doğal seçim açıklamasının varsaydığı gibi aşamalı ve yavaş bir şekilde değil, 200-300 bin yıl kadar önce tek bir mutasyonla bir anda ortaya çıkmıştır:

Chomsky'ye göre insan dili son şeklini Homo Sapiens türünün Afrika'da ortaya çıktığı yaklaşık 200-300 bin yıl önce almıştı. Bu da tek bir mutasyon ile olmuştu. Tek bir Sapiens bireyinin beyinde bir mutasyon oluşmuş, bu mutasyon da kavramları birleştirme yetisinin ortaya çıkmasını sağlamıştı. Darwinci evrim teorisinde dil gibi karmaşık öğeler için tek bir adımda ortaya çıkan mutasyonlar pek

kullanılmaz. Daha yavaş ve aşamalı bir evrim anlayışı hâkimdir. Chomsky ise bir anda gerçekleşen bir dil evrimini varsayar.

4. İnsan dili iletişime adapte olmak için değil, düşünce aracı olarak ortaya çıkmıştır. İletişim yan ürün gibi gelişmiştir:

Chomskyci dil evrimi modelinde dil iletişim için değil, düşünmek için ortaya çıkmıştır. “Buna göre iletişim esasında düşüncenin bir yan ürünüdür (exaptation). Kuş tüylerinin ısınma adaptasyonu için ortaya çıkıp daha sonra uçma avantajını sağlamasına benzer. Darwinci doğal seçim ise dilin iletişim adaptasyonu için ortaya çıktığını ileri sürer.

5. İnsan dili ve diğer canlıların iletişimleri arasında bağ kurmak doğru değildir. Bir “ön-dil” tasarlamak mümkün gözükmemektedir:

Chomsky uzun süre hayvan iletişim incelemelerini küçümsemiş, insan dili ile diğer canlıların iletişimleri arasında bağ kurma girişimlerini reddetmiştir. Yine Chomskyci çevre içinde yer alan Steven Pinker gibi isimler hayvan iletişimi incelemeleri ile neredeyse dalga geçen yayınlar yapmıştır (Pinker, 2018). Esasında insan diline yaklaşımı genel hatlarıyla Chomsky'nin devamı durumunda olan Derek Bickerton gibi araştırmacılar ise hayvan iletişiminden insan diline geçişte köprü vazifesi görecek bir “ön-dil” varsaymış (Arbib & Bickerton, 2010; Bickerton, 2007, 2012) ancak Chomsky bunu da mümkün görmemiştir:

Doğal dünyayla ilgili bildiğimiz şeyler arasından bize maymunların dile sahip oldukları ama ona giriş yapamadıkları iddiasının yanlış olduğunu gösteren hiçbir şey yok. *Bu mümkün ama buna inanmak için hiçbir sebep yok. Dolayısıyla evet böyle bir olasılık var ve belki de bir gün bunun doğru olduğunu fark edeceğiz ama bunu kimse beklemiyor.* Onların bir dil yetisine sahip olmama ihtimalleri daha yüksek. Her iki türüsünü açıklamak çok zor. Canlıların en karmaşık özelliklerinin pek çoğuyla ilgili bilinen hiçbir açıklama yok. *İnsanlar Darwinci evrimden ve bunun gibi şeylerden bahsediyorlar ancak bu size basit sorular ötesinde hiçbir şey vermiyor.* Sadece dil gibi şeyler konusunda da değil. Virüs gibi biyolojik organizmaları ele alalım, çok basit organizmaları. Çok yüzlü dış yüzeyler gibi bazı yapısal özelliklere sahipler. Bunu doğal seçilime bağlamak ana konuyu kaçırmak olurdu... Doğal dilin ne şekilde olduğunu açıklama olasılığınız çok düşük. Çünkü o, çok daha karmaşık. Dolayısıyla dile ciddi bir evrimsel açıklamayı nasıl vereceğimizi bilemiyor oluşumuz şartırtıcı değil; bu genellikle

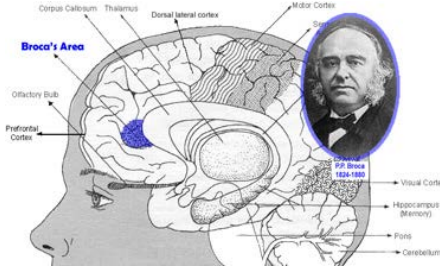
basit durumlar dışında pek de mümkün değildir (Chomsky, 2014, s. 58) (Eğik vurgu Caner Kerimoğlu'ya aittir).

6. İnsan türleri içinde özyinelemeli dile sahip tek tür Sapiens'tir. Sapiens'e en yakın tür olan Neandertallerin bile böyle bir dili yoktu:

Chomsky için dil türe özgü bir özelliktir. Bu tür de "Sapiens"tir. Sapiens ile melezleştiği kesinleşen ve bugünkü tüm insanlarda genleri bulunan Neandertallerin bile "insan diline" sahip olduğu kesin olmaktan uzaktır. Neandertallerin modern dile sahip olduğunu iddia etmek için yeterli kanıt yoktur (Berwick & Chomsky, 2016, s. 39).

7. Evrensel dilbilgisi beyinde belirli bölgelerde yerleşmiştir ve beyin görüntüleme ve evrimi çalışmaları da Sapiens beynine özgü dil özelliklerini ortaya koymaktadır:

Chomsky'nin beyin modüler bir yapısı olduğunu varsaydığını önceki sayfalarda söylemiştim. Chomsky, Angela Friederici gibi beyin araştırmacılarıyla yaptığı yayınlarda beyindeki bazı bölgelerin dil yetisinden sorumlu olduğunu öne sürmüştür (Berwick vd., 2013; Friederici vd., 2017). Özellikle Brodmann beyin haritalarında 44 ve 45 numara ile gösterilen ve ünlü Fransız bilim insanı Paul Broca tarafından 1861'de keşfedilen beyin bölgesinin bu işlev için en büyük aday olduğu Chomsky tarafından sık sık tekrarlanır. Beyindeki "Broca bölgesi" Chomsky'nin dil organının yerleştiği yerdir.

Broca bölgesi²

Chomsky sözdiziminin merkezini beyindeki Broca bölgesinde (özellikle 44 nolu alan) arar. Ortak yayımlar yaptığı Angela Friederici gibi isimlerin çalışmalarına dayanarak bu bölgedeki ağlar üzerinden tam dil kapasitesinin işlediğini savunur. İnsana en yakın kuyruksuz

² https://www.babelsdawn.com/babels_dawn/2008/04/brocas-area-in.html

maymun türlerinde Broca bölgesine benzer bölgeler olsa da sözdiziminden sorumlu bu bölge insana özgüdür.

8. Dilin evrimi “dil yetisinin” evrimi demektir. Tek tek dillerin değişimi için evrim terimi kullanılmamalıdır. Bu, dil değişimidir:

Chomsky “dil evrimi” terimini insanın biyolojik dil organı yani evrensel dilbilgisi için kullanır. Tek tek dünya dillerinin evriminden söz etmek doğru değildir ona göre. Örneğin Türkçenin Köktürkçeden itibaren yaşadığı her türlü dönüşüm için dil evrimi denemez. Bu, dil değişimidir. Evrim terimi insan türünün dil kullanma kapasitesi için kullanılabilir. Dünya dilleri zaten hiç evrim geçirmemiştir Chomsky'ye göre. Bugünkü 7 bin dünya dili ile 200-300 bin yıl önce Sapiens türünün konuştuğu dil, temel özellikleri bakımından aynıdır. Chomsky bu nedenle birden ortaya çıkan ve daha sonra hiç evrim geçirmeyen, sabit kalan bir dil organının varlığına inanır.

CHOMSKYCI EVRİM MODELİNİN “PROBLEMLERİ”

Chomsky'nin dil evrimi modelini gördük. Dilin evrimi alanı çok disiplinli bir alan. Dilbilimcilerin bu alana biraz da Chomsky'nin “engelleyci” tutumu nedeniyle uzun süre ilgi göstermediği sık sık dile getirilir (Newmeyer, 2003). Chomsky tüm dünya dillerinin aynı “biyolojik plan”ın ürünleri olduğunu savunurken dilin kökeni ile ilgili yayınları da “zaman kaybı” olarak görüyordu (Bununla ayrıntılı bilgi için bk. Kerimoğlu 2021). Ancak biyoloji, genetik, arkeoloji, antropoloji, beyin bilimleri gibi pek çok alan bu konuya dair derinlikli incelemeler yapmaktadır. Bu alanlardan gelen haberler Chomsky'nin bu modeli için pek de iyi şeyler söylememektedir. Burada Chomsky'nin dil evrimi modelinin aşması gereken konulara değineceğim.

Öncelikle Chomsky'nin teorisinin dilin evrimi dışındaki kabullerinin de bilim dünyasında herkesin kabul ettiği gerçekler olmadığını belirtmem gerekir. Yani insanın dilbilgisini doğuştan getirdiği, çocukların çevreden yeterince dil verisi almadığı gibi kabuller de tartışmalıdır (Pullum & Scholz, 2002; Sampson, 2002). Ancak burada evrim açıklaması ile sınırlı kalacağım, teorisinin ayrıntılı eleştirileri için kitabıma bakılabilir.

Chomsky'nin modeli bir anda ortaya çıkan özylenelemeli dil anlayışı nedeniyle bir eleştiri yağmuru altındadır. Darwinci doğal seçim ile uzun yıllar alttan alta süren gergin mücadele 2002'de uzlaşmayla sonlanır gibi olmuşsa da Chomsky daha sonra yeniden eski günlerini andıran söylemlerde bulunmuştur (Chomsky &

McGilvray, 2012). Biyolojik bir organın bir anda ortaya çıkışı iddiası nedeniyle önceki yıllarda Chomskyci model içinde yer alan Derek Bickerton, Steven Pinker, Cedric Boeckx gibi isimler Darwinci doğal seçim lehine Chomskyci evrim modelinden ayrılmışlardır (Bickerton, 2012; Boeckx, 2017; Martins & Boeckx, 2019; Pinker, 2018; Pinker & Bloom, 1990). Evrensel dilbilgisinin bir organ olarak varlığını kabul eden fakat bunun evriminin yavaş ve aşamalı olarak Darwin'in diğer biyolojik organlar için öngördüğü şekilde gerçekleştiğini savunan isimlerin sayısı artmaktadır ki bunların çoğu Chomsky çevresi içinde yer alır, son bir örnek için bk. (Fujita & Fujita, 2021). Tabii bir de dilin biyolojik bir organ olmadığını, dilin doğuştan gelen bir dil organı ile edinildiğine dair bir biyolojik kanıtın ortaya konmadığını savunan bir hayli güçlü başka bir kanat da vardır (Corballis, 2014; Dąbrowska, 2015; Deacon, 1997; N. Evans & Levinson, 2009a; V. Evans, 2020; Ibbotson & Tomasello, 2016; Lieberman, 2016; Tomasello, 2009). Yine üretici kamp içinde yer alan ancak Chomsky'nin iddia ettiği gibi dilin somut bir organ olmadığını, soyut bir araç olduğunu savunan “üretici anlambilim” temsilcileri de önemli bir muhalif gruptur (Katz, 1996; Lakoff, 1973; Levine & Postal, 2004; Postal, 2009; Seuren, 2004).

İnsanın doğuştan getirdiği genetik donanımın dile özgü bir şey olup olmadığı henüz kanıtlanmış değildir. Özellikle deneyciliğe önem veren bilim insanları insanın dil yetisinin diğer bilişsel özelliklerden ayrı bir modül olarak bulunduğu iddiasını reddederler. Onlara göre dil diğer bilişsel özelliklerle birlikte genel öğrenme mekanizmalarıyla edinilir ve “inşa edilir”; evrimi de yine bu çerçevede değerlendirilmelidir (Christiansen & Chater, 2016). Çünkü çocukların dili nasıl edindiği üzerine yapılan çalışmalar Chomsky'nin varsayımlarını doğrulamamıştır. Çocuklar genel öğrenme mekanizmalarını işleterek ve karşılaştıkları kalıpları genelleyerek dili öğrenmektedir.

Chomskyci modelin insanı diğer biyolojik dünyadan uzun süre “yalıtması”, 2002'deki makalede ise bunu “özyineleme” üzerinden devam ettirmesi bir başka eleştiri konusudur. Dilin özyinelemeye indirgenmesi de eleştiriler alır. Çünkü dil öğelerin birleştirilmesinden fazla bir şeydir (Pinker & Jackendoff, 2005). Biyolojik organlar diğer canlılardaki kökenceşleriyle evrimsel olarak takip edilebilirken Chomsky'nin dili hem organ kabul edip hem de diğer canlılardaki benzerlerini araştırma konusu olarak küçümsemesi bir çelişki olarak görülür. Hayvan araştırmalarında da insan dilinin bazı özelliklerinin bulunduğu dair her geçen gün ilginç kanıtlar ortaya çıkmaktadır. Bazı primatlarda gelişmiş işaret dili kullanımı, bazı kuş türlerinde gelişmiş vokal öğrenme gibi önemli bulgular bilim dünyasının göz

kapayamayacağı noktaya gelmiştir. Bunların dil için bir temel sağlayabileceği tartışılmaktadır (Kerimoğlu, 2018, 2019).

“Özyineleme” kavramı ile ilgili en önemli eleştirilerden biri Daniel Everett'ten gelir. Everett, bir Amazon kabilesi olan Pirahã dilinde özyineleme özelliğini bulunmadığını tespit etmiştir (Everett, 2005, 2009). Bu dilde cümleler birbirine bağlaç veya başka bir ögeyle bağlanmamaktadır, gelecek zaman ve sayı gibi temel kategoriler yoktur. Bu bulgu tüm dünya dillerinin “aynı hamurdan” yoğrulduğuna dayanan evrensel dilbilgisi hipotezi için aşılması gereken bir sorun oluşturmuştur. Chomsky tüm insan dillerinde özyinelemenin olduğunu, hatta diğer canlıların iletişimlerinden insan dilini farklılaştıran özelliğin bu olduğunu ileri sürmüştü. Ancak Everett'in bulgusuyla büyük bir tartışma başladı ve bu tartışma yer yer ağır suçlamalar ile hâlâ devam etmektedir. Ayrıca tüm dünya dillerinin ortak özellikler (özne, yüklem, isim, fiil, sayı, vb. kategoriler) ve kategorilere sahip olduğu iddiası da dünya dilleri araştırıldıkça boşa çıkmaktadır. Bugün hem Greenberg geleneğinin tipolojik incelemeleri hem de Chomsky geleneğinin evrensellik anlayışları herkesi ikna edecek ortaklıklar bulmakta zorlanmaktadır (N. Evans & Levinson, 2009a, 2009b).

Chomsky'nin Sapiens'in en yakın akrabası olan Nendertallerde de modern dilin olmadığını düşünmesi de eleştirilerin hedefi olur. Pek çok araştırmacıya göre Neandertallerin dili vardır (Dediu & Levinson, 2013, 2018; Johansson, 2015). Neandertallerin de sağ elli olması, FOXP2 genlerinin Sapiens ile çok benzer olması, hava keselerinin olmaması, hyoid kemiğinin Sapiens ile benzer olması gibi dayanaklar bir dil geliştirdiklerinin düşünülmesine yol açmıştır (Kerimoğlu, 2020).

Tek bir mutasyon ile modern dilin ortaya çıkması da tartışmalıdır. Biyolojide bu tür “mucizeler”in pek olmadığı araştırmacılarca dile getirilir. Ayrıca kimi araştırmacılara göre Chomsky'nin son 200 bin yıl içinde böyle bir mutasyonu varsayması genetik hesaplamalar ile de mümkün görünmemektedir (Martins & Boeckx, 2019).

Dilin iletişim için değil de düşünce için ortaya çıktığı varsayımı da eleştirilir. Dilin Darwinci kavrayışın açıklamasına göre doğrudan iletişim adaptasyonu olduğu görüşü literatürde daha baskındır. Chomsky'nin dili matematik yetisiyle ilişkilendirmesi de eleştirilir. Dil daha çok bir iletişim aracı olarak kabul edilir. Buna göre matematik gibi diğer yetiler sonra, aşamalı olarak ortaya çıkmıştır.

Chomsky'nin dilin beyinde Broca bölgesinde yerleştiği varsayımı da beyin uzmanlarının son yıllardaki yayınlarıyla tartışılabilir

bir hâl almıştır. Çünkü Broca ve Wernicke gibi dilden sorumlu olduğu düşünülen bölgeleri tamamen hasarlı hastalar dil sorunu yaşamamakta, beynin esnek yapısı nedeniyle bu işlev başka bölgelerce üstlenmektedir. “Yerelleşme” varsayımının yerine, Broca-Wernicke klasik modelinin gerçek dil işlemini yansıtmadığı, beynin çeşitli bölgelerinin birbiriyle ilişki kurarak çeşitli işlevleri karşıladığına (Ramachandran, 2015) dayalı “bağlantıcılık” görüşünün öne çıktığı konusunda bir konsensüse doğru gidilmektedir (Tremblay & Dick, 2016).

SONUÇ

Chomsky dil araştırmalarının yönünü değiştirmeyi başarmış, dilin biyolojiden matematiğe çok farklı alanların inceleme konusu olabileceği yönündeki görüşleriyle günümüzde pek çok araştırma alanının kuruluşunda doğrudan rol almıştır. Yapay zekâ çalışmalarında da onun payı vardır, Google çeviri gibi makineli çeviri uygulamalarının köklerinde de o vardır. Çok yönlü bir bilim insanı olarak bilime önemli katkılar sunmuştur. Ancak evrensel dilbilgisi teorisinin 70 yılı yaklaşan hayatının en sıkıntılı dönemlerini yaşadığı da bir gerçektir.

Chomsky 2000’li yıllardan sonra dilin evrimini kendisi için neredeyse en önemli konuşma ve yazma konusu hâline getirdi. Önceki yıllarda bu yönde aldığı eleştirilere yanıt vermeye çalıştı. Ancak zihin-beden ikiliğinde Descartes’in yanıldığını kabul etmesine rağmen (Chomsky & Otero, 2013, s. 89) zihni bedenden ayıran ya da en azından zihni “gizemli” bir yerlere koyan bir anlayışa bağlı kaldı. “Darwin’in bedeninin evrimi konusundaki açıklamaları doğruydu ama dil gibi zihinsel olgular hâlâ gizemli.” demek Kartezyen geleneğe bağlılık ile açıklanabilir. Chomsky, Newton’ın çekim güçlerini bulmasını da “fiziksel olan” yani beden kavrayışımızın yıkılması olarak yorumlamıştı. Ancak son bilimsel gelişmelere bakıldığında “Kartezyen dilin evrimi” modelinin epey tartışmalı bir hâl aldığı ortadadır. Chomsky’nin iddialarının tüm bilim dünyasını ikna ettiği söylenemez. Bunun için daha çok ampirik kanıtı ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA

Arbib, M. A. and Bickerton, D. (2010). *The emergence of protolanguage: Holophrasis vs compositionality*. John Benjamins Publishing Company.

Berwick, R. C. and Chomsky, N. (2016). *Why only us: Language and evolution*. The MIT Press.

Berwick, R. C., Friederici, A. D., Chomsky, N. and Bolhuis, J. J.

- (2013). Evolution, brain, and the nature of language. *Trends in Cognitive Sciences*, 17(2), 98.
- Bickerton, D. (2007). Language evolution: A brief guide for linguists. *Lingua*, 117(3), 510–526.
- Bickerton, D. (2012). *Ademin dili: İnsan lisanı nasıl yarattı, lisan insanı nasıl yarattı?* (Doğan, M., Çev.). Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Boeckx, C. (2009). The nature of merge: Consequences for language, mind, and biology. *Of minds and language. A dialogue with Noam Chomsky in the Basque country* içinde (44–57) (Piattelli-Palmarini, M., Uriagereka, J. and Salaburu, P., Ed.). Oxford University Press.
- Boeckx, C. (2017). Not only us. *Inference Intern. Rev. Sci.*
- Chomsky, N. (1966). *Cartesian linguistics*. Harper & Row.
- Chomsky, N. (1995). *The minimalist program*. The MIT Press.
- Chomsky, N. (2005). Three factors in language design. *Linguistic Inquiry*, 36(1), 1–22.
- Chomsky, N. (2009). *Bilgi sorunları ve dil: Managua dersleri* (Kılıç, V., Çev.). Bgst Yayınları.
- Chomsky, N. (2014). *Dilin mimarisi* (Bayırlı, İ. K., Çev.). Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Chomsky, N. (2016). *Doğa ve dil üzerine* (Karadağ, A. B., Çev.). Sözcükler.
- Chomsky, N. (2019). *Dil ve zihin incelemelerinde yeni ufuklar* (çev. A. F. Aydar). Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Chomsky, N. and McGilvray, J. (2012). *The science of language: Interviews with James McGilvray*. Cambridge University Press.
- Chomsky, N. and Otero, C. P. (2013). *Demokrasi ve eğitim* (Otero, C. P., Ed.) (E. Abadoğlu vd., Çev.). Bgst Yayınları.
- Christiansen, M. H. and Chater, N. (2016). *Creating language. Integrating evolution, acquisition, and processing*. MIT Press.
- Corballis, M. C. (2014). *Kendini yineleyen zihin: İnsan dilinin, düşüncesinin ve uygarlığının kökenleri* (Birsen, A., Çev.). Alfa Yayınları.

- Dąbrowska, E. (2015). What exactly is Universal Grammar, and has anyone seen it? *Frontiers in Psychology*, 6, 852.
- Deacon, T. W. (1997). *The symbolic species. The co-evolution of language and the brain*. W.W. Norton.
- Dediu, D. and Levinson, S. C. (2013). On the antiquity of language: The reinterpretation of neandertal linguistic capacities and its consequences. *Frontiers in Psychology*, 4(JUL), 1–17.
- Dediu, D. and Levinson, S. C. (2018). Neanderthal language revisited: Not only us. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 21, 49–55.
- Evans, N. and Levinson, S. C. (2009a). The myth of language universals: Language diversity and its importance for cognitive science. *Behavioral and Brain Sciences*, 32 (5), 429–492.
- Evans, N. and Levinson, S. C. (2009b). With diversity in mind: Freeing the language sciences from Universal Grammar. *Behavioral and Brain Sciences*, 32(5), 472–492.
- Evans, V. (2020). *Dil miti. Dil neden bir içgüdü değildir* (Doğan M., Çev.). Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Everett, D. (2005). Cultural constraints on grammar and cognition in Pirahã. *Current Anthropology*, 76(4), 621–646.
- Everett, D. (2009). Pirahã culture and grammar: A response to some criticisms. *Language*, 85(2), 405–442.
- Friederici, A. D., Chomsky, N., Berwick, R. C., Moro, A. and Bolhuis, J. J. (2017). Language, mind and brain. *Nature Human Behaviour*, 1(10), 713–722.
- Fujita, H. and Fujita, K. (2021). Human language evolution: A view from theoretical linguistics on how syntax and the lexicon first came into being. *Primates*, 1, 3.
- Hauser, M. D., Chomsky, N. and Fitch, W. T. (2002). The faculty of language: What is it, who has it, and how did it evolve? *Science*, 298, 1569–1579.
- Hauser, M. D., Yang, C., Berwick, R. C., Tattersall, I., Ryan, M. J., Watumull, J., Chomsky, N. and Lewontin, R. C. (2014). The mystery of language evolution. *Frontiers in Psychology*, 5, 401.
- Ibbotson, P. and Tomasello, M. (2016). Evidence rebuts Chomsky's theory of language learning. *Scientific American*, 315, 70–75.

- Johansson, S. (2015). Language abilities in Neanderthals. *Annual Review of Linguistics*, 1(1), 311–332.
- Katz, J. J. (1996). The unfinished Chomskyan revolution. *Mind & Language*, 11(3), 270–294.
- Kerimoğlu, C. (2018). Dilin kökeni arayışları 3: hayvan iletişimi-I. *Dil Araştırmaları*, 23, 23–56.
- Kerimoğlu, C. (2019). Dilin kökeni arayışları 3: hayvan iletişimi-II. *Dil Araştırmaları*, 24, 43–73.
- Kerimoğlu, C. (2020). *Neandertaller konuşur muydu? İnsanın ve dilin kökenine bir yolculuk*. Varyant Yayınları.
- Kerimoğlu, C. (2021). *Chomsky Darwin'e karşı: Evrensel Dilbilgisi, Dilin Kökeni ve Evrim Tartışmaları*. Varyant Yayınları.
- Lakoff, G. (1973). Deep language. *The New York Review of Books*.
- Levine, R. D. and Postal, P. M. (2004). A corrupted linguistics. *The Anti Chomsky Reader* içinde (203–231) (Collier, P. and Horowitz, D., Ed.). Encounter Books.
- Lieberman, P. (2016). The evolution of language and thought. *Journal of anthropological sciences = Rivista di antropologia : JASS*, 94, 127–146.
- Martins, P. T. and Boeckx, C. (2019). Language evolution and complexity considerations: The no half-Merge fallacy. *PLOS Biology*, 17(11), e3000389.
- Newmeyer, F. J. (2003). What can the field of linguistics tell us about the origins of language?. *Language Evolution* içinde (58–76) (M. Christiansen, H. ve Kirby, S., Ed.). Oxford University Press.
- Pinker, S. (2018). *Dil içgüdüsi: Zihin dili nasıl meydana getirir?* (İlgün, F., Çev.). Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Pinker, S. and Bloom, P. (1990). Natural language and natural selection. *Brain and Behavioural Science*, 13, 707–784.
- Pinker, S. and Jackendoff, R. (2005). The faculty of language: What's special about it? *Cognition*, 95(2), 201–236.
- Postal, P. M. (2009). The incoherence of Chomsky's "biolinguistic" ontology. *Biolinguistics* 3, 1, 104–123.
- Pullum, G. K. and Scholz, B. C. (2002). Empirical assessment of

- stimulus poverty arguments. *Linguistic Review*, 18(1–2), 9–50.
- Ramachandran, V. (2015). *Öykücü beyin. Bir nöroloğun bizi insan kılanın ne olduğuna dair arayışı* (Çevik, A. C., Çev). Alfa.
- Sampson, G. (2002). Exploring the richness of the stimulus. *Linguistic Review*, 18(1–2), 73–104.
- Seuren, P. (2004). *Chomsky's minimalism*. Oxford University Press.
- Tomasello, M. (2009). Universal grammar is dead. *Behavioral and Brain Sciences*, 32(5), 470–471.
- Tremblay, P. and Dick, A. S. (2016). Broca and Wernicke are dead, or moving past the classic model of language neurobiology. *Brain and Language*, 162, 60–71.